

Delo i poklon Pavla Beljanskog

Godine 1923 kupio je Pavle Beljanski, tada članik naše ambasade u Beču, renesansnu sliku za koju su mu eksperti tvrdili da je Ticijanovo delo. Prisustvo dragocene slike potsticalo je na razmisljanja i dovelo do sudbornog zaključka: "... a ako to zaista jeste Ticijan i ako budem u mogućnosti više tako dragocene slike da nabavim, biće to ipak uvek fragmentarni zbirka i tada... trebalo bi skupljati dokaze umetnosti svoga naroda, pomoći svome umetniku, sačuvati njegova dostignuća — samo bi to moglo biti potpuno i moje." Tako je Pavle Beljanski zabeležio početak svoje zbirke, svoje družovanje s umetnicima i duge razgovore o slikarstvu s Rastkom Petrovićem, sa kojim je delio sobu u našoj ambasadi u Parizu.

Pošte 35 godina, kolekcija Beljanskog postala je jedinstvena u našoj zemlji i po svojoj visokoj umetničkoj vrednosti i po svom obimu i karakteru. Ona obuhvata veliki period likovnog stvaranja cele prve polovine našeg veka, koga prezentuje sa 150 najlepošću dela naših eminentnih umetnika tada razdoblja:

Nadežda Petrović, Kosta Miličević, Miljan Miljanović, Mališa Gligorić, Vidovska Kovačević, Stojan Aralica, Jovan Bijelić, Nedeljko Gvozdenović, Petar Dobrović, Ionić Job, Milan Končović, Aleksandar Kumrić, Liza Krizančić, Petar Luhardi, Peša Milosavljević, Milo Milunović, Zora Petrović, Jefđo Perić, Ljubica Sokol, Ivan Radović, Ivan Tahirović, Marko Čelebrović, Miljenko Šarhan, Sava Šumanović, Kosta Hakman, Ristić Stjepan, Sreten Stojanović, Živadin Lukšić i Mihailo Tomić.

Kulturalni značaj ove kolekcije je izuzetan. Nema predstavljene tržište niti značajno malištanje da se nisu tokom ovih godina poslužila delima iz zbirke Paula Beljanskog.

Ova antologija našeg modernog slikarstva nudi počet osjećanja i stava umetnosti koja je stvaraće i možda još baš otuda odraz homogenosti i izvanredne harmonije. Ova ova kolekcija još jednu izuzetnu čar: Pavle Beljanski je sakupljan delu naših slikara često na samom dočeku njihove karijere, ne dočekujući da vreme dane su o njihovu vrednosti. Otkrivajući da radove taj nastale, sa stafeta, još vlaže, dok su imena njihovih autora još nepoznati i nepriznati. Beljanski kaže da je to činio određenim njihovom obdarenošću, njihovim pozitivnim razumijevanjem i identificiranjem, njihovim samopoznavanjem i razvijavanjem.

Ovakvo je kolekcionarstvo stvaračkog karaktera, u njega je uzidan jedan ceo život, sa svojim najlemenitijim interesovanjem i naporima, sa nepogrešivim osjećanjem za pravu likovnu vrednost, ceo život posvećen je želji da se svome narodu sačuvaju dokazi njegovog umetničkog stvaračkog. Kada je delo dostiglo svoj puni oblik — podionio je Pavle Beljanski svoju dragocenu kolekciju Vojvodini odakle je poreklom i on i svijet njegovi, — izazivši skromno još jednu želju: da može za života ovu zbirku još da dopunjije!

Prvo izlaganje celokupne kolekcije bice u Novom Sadu, u zaujatno podignutom stalnom izložbenom paviljonu.

K. A.

FESTIVAL U JAPANU

Pripreme za međunarodni festival muzike i drame koji treba da se održi idućeg proleća u japanskom gradu Osaki uveliko se vrše. Radovi međuvestopratnici sa pozornom dvoranom za 3.000 gledalaca, bioskopom, radio i televizijskom stanicom, hotelom od 400 soba i aerodromom za helikoptere privode se kraju. Prema izjavama organizatora, ova međunarodna priredba treba da postane tradicionalna manifestacija kulture Istoka i Zapada, i je-

dan od njenih ciljeva je kulturno zbiljavanje zemalja raznih kontinenata.

PREMIJA MOLIJER

Francusku pozorišnu premiju za dramske kreacije "Molijere" koju kritičari dodejaju svake godine najboljoj komediji, dobila je "Perse" jedne stare dame od Svajcarca Friedricha Dürrenmatta u izvedenju trupe Gernja Hisena. Po pet glasova Zirija dobila su dela "Kraj aprila" od Samuela Becketa i Foknerov "Rekvijem za jednu redovnicu".

Naša slika prikazuje probnu scenu iz baleta "Bilo je to u vreme ona..." koji izvodi američka baletska trupa Hoze Limon. Ovaj balet bio je prvo put počeo od Džulijardove zadužbine za festival američke muzike na proslavi petdesetogodišnjice ove ustanove. Koreografiju za ovo delo napisao je Hoze Limon, a muziku savremeni američki kompozitor Norman Delo Džojo, i nagradeno je 1956 godine Pulicerovom nagradom za muziku. Tema baleta i muzika uzeta je iz biblijske "knjige propovednika" i glasi: "Svemu u našem vremenu, i svakom poslu pod nebom ima vreme". Trupa Hoze Limona gostovala je u našoj zemlji do polovine decembra i daće niz predstava u svim većim gradovima.

IZ STARIH DANA

MIŠLJENJE BOGDANA POPOVIĆA

o prevodima i prevodiocima

Po običaju koji postoji u Srpskoj književnosti zadruzi od njenog osnivanja (1892. g.), svaki rukopis koji joj se ponudi za njena izdanja, daje se na mišljenje dvojici članova njenog Književnog odsjeka, odnosno, kada se potreba ukaže i ličnostima van Zadrugine uprave. Samo po izuzetu, bilo s obzirom na ličnost pisca ili recenzenta, Književni odsjek se zadovoljava jednim mišljenjem i ocenom. Da li će se rukopis štamplati ili ne, po predlogu Književnog odsjeka, odlučuje Upravni odbor. Ti referati, uvek pismeni, bez obzira da li su pozitivni ili negativni, stavlaju se pismima na raspolaganje, a pojedini referati u izdoru ili cestini, objavljivani su u "Glasniku Srpske književne zadruge" dok je on izlazio od 1908 do 1941. god.

Najzaost, ti referati, koji su u mnogim slučajevima prave male studije a po pravilu dokumentovana i objektivna mišljenja i ocene, nem obavljaju u "Glasniku SKZ" i malom broju sačuvanih u arhivu SKZ, propali su, već je tako sa njima očišćeno i ova, svoje vrste, dragočena građa za istražuju našu književnost. Doleći sudbinu svoga naroda! Srpska književna zadružna je u dva svetska rata stradal. U prvom svetskom ratu čim su ušli u Beograd 1915. g. Austrijanci su, željeći da odrubave "dokazni materijal" o saradnji svojih cradana sa Srpskom književnom zadružicom, onih koji su bili njeni poverenici ili samo niemi vrednatiči — što je bilo okvalifikovano kao krivično deło veleizdaje — upali u njene prostorije i odneli ili uništili bez

malo celu njenu arhivu. U Drugom svetskom ratu Zadruga je opet prestala sa radom, a neprijatelj je opet uništio njenu imovinu. Na taj način nesli su mnogobrojni referati o kojima je reč a koji su u vremenu od 1892 do 1914. g. za Zadrugu pisali Stojan Novaković, Svetislav Vučović, Ljuboimir Nedić, Bogdan Popović, Pavle Popović, Jovan Cvijić, Ljupomir Kovačević, Jovan Skerlić i drugi a sačuvan je neznatan broj referata pisanih za Zadrugu iz vremena od 1918 do 1941. godine.

Tako je sa tih nekoliko preostalih referata o rukopisima i delima ponudenih za izdanja SKZ, sačuvan original referata, koji je 25. marta 1929. g., na njeno traženje, Zadržu podneo Bogdan Popović o prevodu romana Eduarda Estorija "Klice". Prevod je Zadržu za njen Zabavnik bila ponudila gđa Jelisaveta Marković, dojana naših prevodiaca, kojoj je kao odličnog prevodilca i Bogdan Popović odavao već tada zasluzeno opšte priznanje. Zadržu je dva prevoda u svome Zabavniku. Zadržu je bila objavila (Rene Bazan: "Porodica Oberle" 1909. g. i V. M. Tekeri: "Henri Emond" 1922. g.). Zadržu nije objavila ponuđeni roman "Klice", smatrajući da delo ne odgovara Zadržu (Zabavniku). Taj referat Bogdana Popovića koji je on svojevršno napisao i u njemu podvukao istaknuće reči, u "celini glasi:

"Gđa Marković ide, po mom mišljenju (a ja izvesno nisam sam toga mišljenja), u naše načelne prevodice. Tu je i znanje stranoga jezika i

znanje našega jezika, i stečena prevodilačka veština, i velika savesnost i brižljivost. Na svakoj strani prevoda ima dokaza o svemu tome. Čitatelj prevod u poređenju s izvornim tekstom, uverio sam se da su i teža mesta, i ona koja se mogu smatrati kao zamke za prevodioce, dobro prevodenja, i da se prevodilac trudio da uvek nade pravi ekvivalent francuskim izrazima."

To, naravno, nije UVJK ispalio za rukom (zar prema mome osećaju). U mnogim slučajevima, na primer, intonacije francuske rečenice, koje daju prav i puni smisao rečenici, nisu prenesene, ili nisu mogle biti prenesene, u srpski tekst. Drugih puta, izvesne sitne razlike u značenju reči nisu održane u srpskom prevodu. Ali to, kad i poneka omaška u smislu, stvari su, može se reći, nelzbežne. Takve napomene, koje bi se mestimice mogle učiniti ovom prevodu, mogu se učiniti svakom prevedu, sa vrlo retkim izuzecima, ako takvih izuzetaka ima. Kad se uzme u obzir da tako stvari stoje i sa dobrim i vrlo dobrim prevodom; — kad se uzmu u obzir NEOPISANE TEŠKOĆI prevedenja (te reči nisu preterane); kad se čovek seti da su dobri prevodi mnogo reda stvar od dobrih originala, i seti se Lamartinove reči (za koju sam čuo pre neki dan od oče Sekulić): "Delo koje je naieteže napisati, to je prevod"; — onda će se razumeti da savršenog prevoda nema, i da se svaki prevod, i dobar, i vrlo dobar, može još uvek dalje popravljati. U tome smislu sam rekao da u pre-

IZLOG ČASOPISA

"Savremenik" II-12

Naši časopisi dosta su se odzibili četrdesetogodišnjici Oktobarske revolucije. Pored članaka Rodoljuba Čolakovića i Velibora Grigorija i zanimljivih studija Milivoja Jovanovića ("Gorki i Lenjin") i Vlada Zaninovića ("Oktobarska revolucija i A. Cesarec"), poetskih i književno-političkih dokumenata ruskih i stranih pisaca — treba se zadržati na prijedoci Mihalja Solohova "Covekova sudbina" kao najznačajnijem prilogu u ovom obilom dvojoru "Savremenika". Nećemo prečutati činjenicu da je to pripovetka hronika, i da svojim pripremama, narodskim tonom u prijevodu previše potiske na prepraćivanje, na usmeno kazivanje, i na sklic neke veće prozne kompozicije. Sadržaj pripovetke, međutim, potpuno je opravdao reč "sudbina" u naslovu: jer pripovetka je bolna, teška, sumorna, tragična, ali ipak ne bezizazno mračna. To je (i pored jednog "znamenite" detalja) životna umetnička proza, toliko različita od jednoličnih, sivih, oficijelno pisanih obrazaca sovjetske prozne književnosti. Solohov je ipak moguće čitati! — Vredno je spomenuti još i "Susrete sa sovjetskim pesnikinjama" od Dejanke Maksimović i pripovetku Branka Čopida "Ne tugu brončana straža" — privlačna životopisna, u kojoj se na Čopidovu način, skladno pre pišu odjeći vedrog i tužnog života.

"Delen" II

Dok se u materijalima "Savremenika" opaža izvestan evanički-službeni ton, "Delen" u svome kreativu, raznolikom i veoma inventivno ostvarenom broju posvećenom Revoluciji daje reč i sovjetskim proklamima pesnicima i građu koja objektivno svedoči o liku i naličju revolucionarnih zbiljavanja, naročito u tekstovima sovjetskih pisaca gde progovara, kako je duhovito zapisao Majakovski, reč revolucije revolucionara reči, Uvodni napis Oskara Davića "Glasovi Oktobra", u prvome delu, obiluje mnogim novim i originalnim mislima (npr. "Sedmog Novembra Seđamaeste omogućen je čoveku prvi put život bez ugnjetavanja i izrabljivanja" itd.); drugi deo članka, međutim, u kome se govorio o umetnosti i revoluciji, kudikanu je reški, stvarni, sadržajniji "Poetski barikade", eseji Mile Stojnić, spada možda među najbolje tekstove u ovom broju "Delen": to je prvi životni i izrabljivanja i komentiranju mnogobrojnih činjenica što zaslužuje svaku priznanje i poštovanje. Povrhaje je vredan i eseji Nane Bogdanović "Božićeve reči" i (ezgaltirano napisani tekst Dušana Makavejeva "Film — neustrašivost"). Tu spadaju i veoma smeli i nekonvencionalni napisi Jovana Čirilova

"Letopis" 10

Sve do skora "Letopis" je prednjađio u redovnom izdanju; a sad, evo, krajem novembra pred nama je tek otkoparska svezka! Pažnja čitalaca zaslužuje proza Bogdanića Čiplića i Miodraga Bulatovića. Najveću vrednost pak ima eseji Veljka Petrovića o Simi Milutinović-Sarajliji, pisani sa dosta ljubavi, topnje i razumevanja za toga neobičnog čoveka i pesnika. Studiozno i dokumentovano je napisan ogled Radmila Dimitrijevića o Svetislavu Vučoviću kao pozorišnom kritičaru.

"Prisutnosti" 2

"Prisutnosti" su nov zagrebački časopis, ali star već po neurednom izlaženju (Kao u ustalom i "Republiku", "Literaturu", "Krugovju" itd.). Ipak, vredno je zabeležiti: u ovom broju "Prisutnosti" sa četiri nekoliko novih, mladih fineina: stihove Dragana Bratulovića i Nene Balenović i niz pesama u prozi Mladena Kljenka. Od poznatijih imena, tu se preprevi Stanislava Simića, lep, pravednički eseji Zlatka Tomića i pesnikinja Vladislavijević, zanimljivi napis Tomislava Sabljaka. Jesenjin u poslijetnoj srpskoj poeziji (svrstani — ko zna zašto? — u preteću, strahovnu rubriku pod naslovom "Zubi za zube" i dopadljivi, oštrobrići stihovi Jove Popovića. Casopis donosi i nekoliko drugih rubrika. Nešto više smelosti, dinamike i "nudnosti" — smatramo — ne bi mu nipošto bilo suvišno...

(M. L. B.)

vodu o kome je reč, prevodioča nije uvek ispalio za rukom da nade pravi ekvivalent francuskom izrazu.

Međutim, i u vezi s tim, dopuštu sebi, kao i u dosadanju referativu Srpskoj Književnoj Zadrži, napomenu: da bi, po dovršenom i uređenom prevodu, svaki prevodilac dobro učinio kad bi svoj prevod JOS JEDNOVIM prelistao, ne unoredujući ga ovoga puta s originalom, no kao snis na srpskom jeziku. Tom bi prilikom izladio i učinio rečenice koje su srušile u stranom duhu, sa sklonom i frizantoidnom kolicinošću u rasporedu i komentarisanju mnogobrojnih činjenica što zaslužuje svaku priznanje i poštovanje. Povrhaje je vredan i eseji Nane Bogdanović "Božićeve reči" i (ezgaltirano napisani tekst Dušana Makavejeva "Film — neustrašivost"). Tu spadaju i veoma smeli i nekonvencionalni napisi Jovana Čirilova

Ja se, u ovim svojim referativima Srpskoj Književnoj Zadrži, zadržavam na samoj veštini prevodenja zato što znam koliko je Odbor stalo do toga da čitaocima Zadržu da najbolje što im može dati, i što i sam želim da ljudi i korisnici veština prevodenja sve bolje u nas napreduje, dostigne što viši stepen."

Danas, kad se kod nas tako mnozo i sve više prevodi, ovaj referat Bogdana Popovića zadržuje bude obavljan, ne samo zato što je interesantan kao istorijsko-arkivski podatak o onome kako je referat postao i o onome što sadrži, već da bi se i ovaj referat iskoristio u namoci koj se čine, da se zadovolji jedna aktualna potreba: "da ljudi i korisnici veština prevodenja sve bolje u nas napreduju, dostigne što viši stepen". — kako je tu potrebno, kao tadašnje nastojanje Srpske književne zadruge i kao svoju želju, formulaciju Bogdan Popović pre tri deset godina.

Dr. Miljan Ž. Živanović

Ledna lírska panorama

Zvezdana kantata

Sta nam je vredelo što smo očekivali i samo očekivali.
Čovek ostane razrok kad mnogo za zvezdama zvera
i otaknu mu ruke od krv koja drena.
Samо smo malo sačuvati. Tek ono što smo nadživeli
gladno prostranstvo u sebi počupali pera
ponekom fenjeru ovde gde drugih svetlosti nema.
U igri nismo primetili kako je prošao dan.
U igri nismo primetili da nam mrak duva kroz oči
i nastanjuje se u vilicama kojima smo do juče ljubili.
Samо smo malo sačuvati. Tek ono kad smo bili za sebe pustinja
i karavan,
tek ono kad smo sami sebe usijane gazili.
I sami sebe žalutale žutim daljinama pogubili.
Verovatno postojila molitva koja sve rešava i sve prašta.
Verovatno i u kamenju živi nekakav nemir neprestan i dug.
Ali ima nas i takvih koji moramo uvek ponovo da cvetamo
kao bašta
od aprila do septembra, pa onda opet ponovo tako
i ponovo u ponovo u krug.

I šta je nama, takvima, vredelo što smo trunuli i samo trunuli
i držali se slepo uz svaki grudobran.
Kraj nas su prolazili u jurise i gubili glave.
Kraj nas su se vraćali iz jurisa
i nicali su im iz patrlijaka kličme još kakve lobanje nove.
A mi smo malo nabrošili. Tek ono što smo pljunuli
samome sebi voljenom u ispruženi dlan
i zubima se slučajno zadržali za zvezde i golubove.

Miroslav Antić

Dva soneta o drvetu

VOJI REHARU

Po okrajima stvari oštra se svetlost lije
I postelja u kulu se odmara, čista
To se svuda po jedna gorka kav krije
Svetla, a čudna ko početak. Drvo blista,
Prava reč na domaku ruke nam zrije
Kad sve se ozbiljno smesi i taino lista
Ni suncem ni vetrovi drvo sprženo nije
Osvremeno i rasneto ono je put do hrsta
Nema tu opadanja lišće i nema
Običanog hoda. Jedna ista
Podlost i stablu krv putovanja mu spremi
Samome sebi voljenom u ispruženi dlan
I zubima se slučajno zadržali za zvezde i golubove.

II

I lišeznucu iz nas ta zagušljiva para
I novi čemo nići kroz neku crnu klicu
I vratiće se mjesec spokoju prolećnog bora
(Na tvom sam grobu, Vojko, video belu pticu)
Sve je kao i pre. U veče drvo se odmara
I prva zvezda u nebuh nastavlja dokolicu
Koračam između velikih, utišanih vataru
Treba sačuvati čednost na zarobljenom licu
Ne kršim ruke. Ne lutam neznan
Samome sebi, ni zvezdan
Ne čekam više čudo. Ostrvo
Me ne leći, nepoznato, daleko
Pred nežnom, čistom časom svio sam ramena i kleko
Iza nas uvek je po jedno drvo

Milovan Đanojić

Branko Miljuš: Mrtva priroda

Vjetar

Bio je to dan
sleden od svih zjena,
svi su sebe nemarno crtali po lišcu.
Bio je to trenutak veči prozorskog okna
gdje na svakoj stepenici bukvene po tijelu,
kada smo se dijelili
i sellili,
kada smo nadovezivali
jednu kličmu na drugu.
Stajal: smo poravnati
prema jednom licu nevidljivom
a ogromnom
sa svojim praznim ležajem.
Htjeli smo da čujemo,
Htjeli smo da vidimo.
Bilo je to pred stijenom
sa kojom smo se rodili,
nek: su se popeli po stepenicu više.
Bilo je to prije blizanaca
pred ono crveno kapanje
kada smo šakom bacali
po njivi nerodenu djecu,
s krovova, iz podruma,
sa svojih zaljubljenih usana,
trebalo je priznati rođenje,
a ostati živ,
dokazati ovaj reljef
i ispuniti nečim ruke
da nijesu uzašud kosti,
da nijesu uzašud kosti,
kada te neko ljubi
i neko te žali kao spomenik čudi.
Bilo je ovoga trenutka
u zoru pred umiranje,
mjesto ljudi doletjele su ptice
i donijele ljudske glave.
U ovu stijenu zabodi nož
da te opomene varnica
kada si bez svoga lica
otisao dalje.

Blažo Šćepanović

Trideseti susret

I dođe jutro žednih ptica
Mi sakrivamo oči
Kad trne kost
Od leta tog
I sna

Žedne su ptice suza
Mi čuvamo se plača
Kad žedna jata
Lede let
I strah

Ni kosti nema za tu žed
Mi sakrivamo sve
Kad nebo živi
Od leta tog
Samo

I prode jutro žednih ptica
Mi sakrivamo oči
Kad zemlja rose ne da
Za poj tog leta
Tu žed

— I dođe noć mrtvih riječi
Mi čutimo te pjesmo
Kad sunce glasa nema
Da bude dan
I poj

Ivan Čaković

(iz knjige „Ratu umjesto rječice“)

Pred budženje

tragom budućih uspomena. Ono je sada moja jedina dimenzija, usamljeni sivi zrak, oslobođeni akord. Samo na osnovu njega ja definisam sebe.

Klizim kraj iznenadenja koja još nemaju oblik. Možda su sve to moje difuzne projekcije. Možda su senke snova, možda otsjaji bđenja.

U anteni potiljka, osećam, s lakovom jezom, da me minuti prate, ko jata lešinara.

Tišina se, medutim, polako umnožava. Nevoljno padam u mrežu realnih koordinata.

I sve se svodi na jutro, koje me upotrebljava.

Dragoslav Andrić

izabrao. Patetika smrti napušta humke, vence, užvitlane dimovе, sveže natočene vase sa cvećem, sve trošne rezvizite. Na kraju krajeva, ona uopšte i ne postoji.

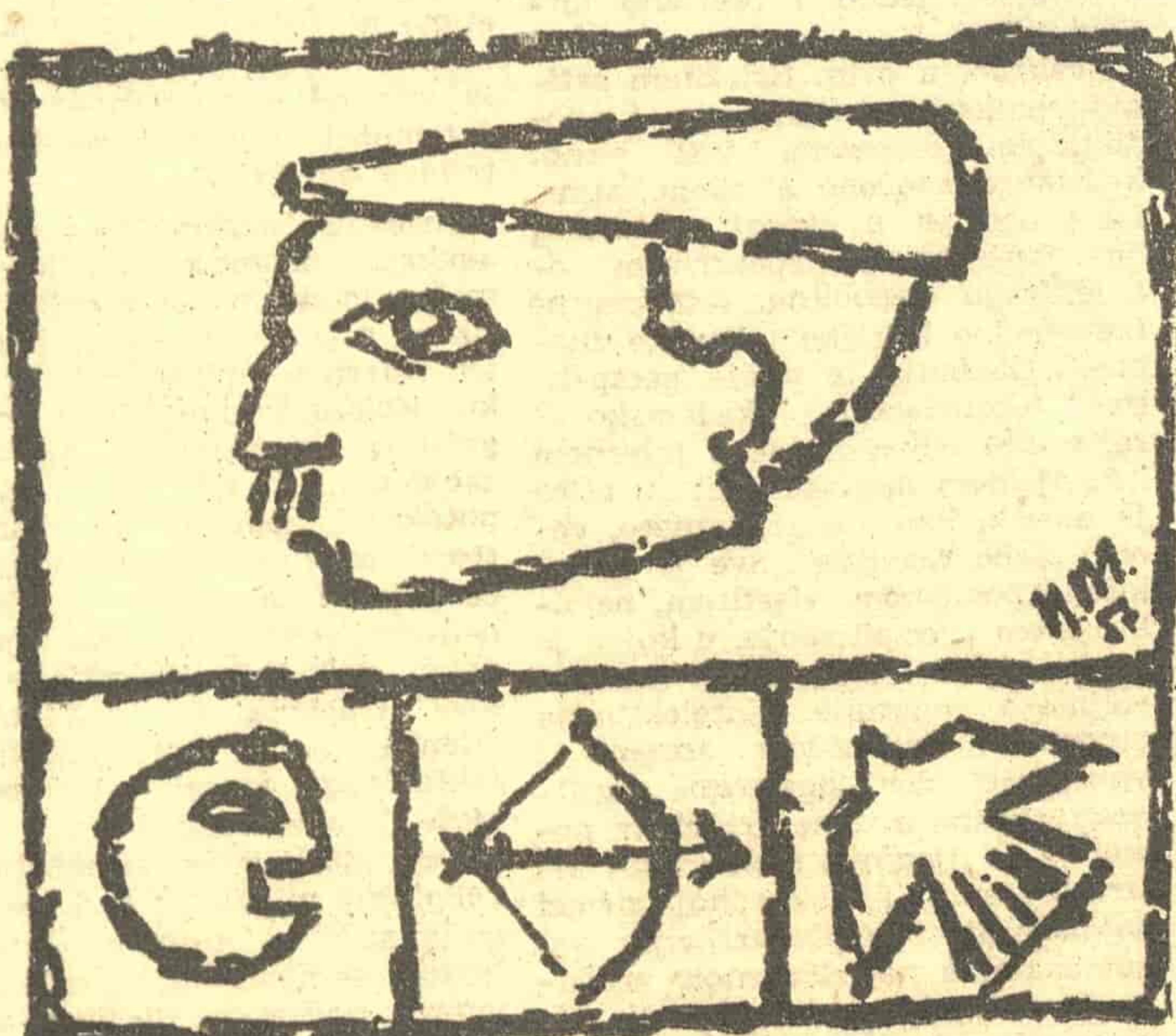
Nekada, gonjen metafizičkim mislima, otišao bih na star deo groblja, na grobove onih zaboravljenih, obrasle travom, na kojima nema venaca ni sveća. Oni bi bili moji. Apstraktna i velika Smrt tu je najbolje dozala do reči u meni. Ali Smrt je pre svega smrt bića, nestansak živih ljudi. Vinarskih trgovaca. Mora se početi odlati. Smrt kamenorezaca, junaka, domaćica, kompozitora, onoga za koga je Lela u crnini.

Ponovo čitam imena, sada i zanimanja, godine. Jedno za drugim, što više. Koliko znam takvih ljudi? Sličnosti, samo negativno postavljene. Po jedan akcenat poznavanja svugde. Još i još. Zatim, zatečen u tom poslu na raskršću staza između samih grobova, dodirujući jednom rukom nečiju suvi venac, obuhvativši jednim pogledom ceo taj prostrani pejzaž nad kojim se kosi sunce i sa dveju strana dopire zvuk zvana, utišavajući perseviranje imena, osećam da se nešto priprema. I dođe odjednom, kao olakšanje: bonaca. Mir, prisustvo smrti. Smrt: nema ih. Spokojstvo, osećanje čisto, bez ljudnog podatka, ali koje ih sve uklijuje. Čisto, kao poređ voljenje žene ponekad, kada uveče poređ reke ili mora, kao daleki miris živa čulna priroda poprima u izuzetnim trenucima simbolični značaj izvesnog oslobođenja. Malo tihog prijatnog bola. Jedno malo uživanje u duhu, sa koga se u čistom vazduhu vidi cela panorama života. Osećanje usamljenika. Najzad, pre nego što ga neko glasom ili nesmotrenom kretnjom počera, odlazim. Ništa spola ne nadovezuje se. Čisto i tih. Zatim nestaje ostavivši za sobom opran svet.

U Grobljanskoj ulici je mnogo radnji sa cvećem. I ljudi koji ga užurbanu kupuju. Cveće za mrtve: karafili, hriantemel. I ovaj rasčetani lotos čije bi najlepše mesto bilo u Maristelinoj kosi.

(Septembar 1957.)

Steva Bogdanović

Niko Milošević: Lazar Vučkija

Mali seminar smrti

Nisam znao da će sresti toliko poznanika na groblju, toliko prijatelja smrti. Ipk, mislim da oni o smrti ne znaju ništa, njihov bol ih sputava. Treba jednostavno poći u nedeljni šetnju među mrtve, izabratи taj put između mnogih drugih. Smrt nekog bliskog biće čini ih dobrim i blagim, ali to nije ono što me zanima. Mislim da opada moj sentimentalni interes za ljudske slabosti — ili vrline — te vrste. Interesuje me Smrt sama, Smrt u meni. Toliko puta doživljenu, na bezbroj drugih načina, danas sam otisao da je potražim u vizuelnom dekoru Novog groblja. Naravno, ona između konverencijama, i zato je dobro što na ovom mestu nema nikog čije bi smrt bila vezana za njega, za moje prijateljstvo prema njegovoj ličnosti. Grob majke, oca, prijatelja, čini nas sebičnim. Cveće, kojim, donoseći ga na njihove grobove, učestvujemo u jednoj bezazlenoj igri, dekor je koji nema ničeg zajedničkog sa Smrću.

Heću sam da vidim nešto između turboj i jednoličnoj slici groblja — ljudima u crnini, okupljenim u grupicama koje bi mogle da predstavljaju neke žive smrti, bola, hrišćanski simboličnom plamenu sveća, zvonjavi zvona, vazduhu u kome je tamjan najčešći miris njegovom zadahu — otužnim malim staricama u crnini, za koje bi se mogla napraviti metafora — galebovina tza krme smrti. U svakom slučaju, njihovi su otpaci najmanji. Nešto što između? Možda je to čovek koji je na jednoj klupi čitao novine, kao na drugom mestu. Možda miris iz moje luke? Sve što se vidi, na kraju krajeva, njoj je izmicalo. Ali ponajpre, to su bili sami mrtvi. Bivši vinarski trgovac nad čijim sam grobom stajao i rugao mu se. Za njega smrt je nemogućnost da mi odgovori, da mi se mäkar isplazi. U mislima učinio sam to, opraštajući se od njega. Dobriću je neko čiji ceo život mogu da izmaštam. Neko ko mi ne može pobeci. Smrt je bila tužan dogadjaj za njega i njegove, žive, ožalošćene. Spoljni atributi. Tu ništa neću naći.

Mrtvi između smrti. I celoj paradi koja se oko nje i njih pravi. Njihova bezbržnost je jednolična. Čitao sam imena. Čitao

Svakodnevno, redakcija našeg lista prima desetine i stotine pesama iz svih krajeva naše zemlje; i prima stihove, čitave cikluse pesama ponekad, od svojih neposrednih saradnika i prijatelja. Mladi pesnici tu su, naravno, najbrojniji i najuporniji. Teško je svima izići ususret i svakoga zadovoljiti — ako već ne želimo (kao što zaista ne bismo želeli) da list pretvorimo u zbornik stihova, u pesmaricu. I teško je, verujemo, i pesnicima da čekaju nedeljama, pa čak i mesecima da vide svoju pesmu obelodanjenu. Zato je redakcija odlučila da od materijala koji je dobila u poslednje vreme objavi ovu Lirsку panoramu.

Iako se slaže sa pojedinim mišljenjima iznesenim u našoj štampi o krizi poezije i pesnika i o krizi kriterijuma u ocenjivanju poezije, redakcija naših "Novina" nije zauzela nitи namerava da zauzme neki odbor i zvanični stav besprizivnog sudije prema pesnicima i njihovim tekstovima, već nastoji da, pažljivim i razumnim izborom, omogući poetskim vrednostima da se pokažu, da se oglaše, svesna da nikakve prindne mere neće poboljšati ili ponisti pesnikov trud nego samo njegov talent ili njihovih kolega-slikara prilog njihovih prosilav 29. novembra — Dana republike.

Varvarin

Odlazim tajno kao konji varvara u zoru
već i dan zloslut
gle nad dunavom bakar se muti
rebro rimljanke zakovan sanja u prozoru
i ponovo zatežem crvotični luk
a ranio sam svog prosjaka i zaklati se zvono
hej kako već monotono
razleže se nad posteljama njegov isposnički zvuk
pustinje tako ostavlje nam ugašene
lampe, i kao točak slobode već se odmotava
oko varvarina koji tamno spava
sa ranom što mu u poljupcu vene
a ljuba: samo kao zoru na luku naslutih
gle nad dunavom bakar se muti

Vladimir Stojšin

Moja mladost

Moja mladost, stari, sjedi iza olovnih stakala
i sluša vječne kiše.

Mladost moja ima jednu granu proljetnu
punu mokrog lišća. Svijet se smraćuje,
mlade žene same pločnicima prolaze.

U predgradu ima jedna livada
po kojoj plaze spuži.

Mladosti moja obuci kriši ogtač,
izdi medu drveće.
O svetu: niza te se slijavaju slatke kapi
zelene u sumraku.

Mladosti moja, u poj! Miša tuga
iz djetinjstva, stat će preda te, dodirnut
će ti čelo.

Ona je dorasla, sada je djevojčica
za prvu ljubav.

Petar Gudelj

Trideseti susret

I dođe jutro žednih ptica
Mi sakrivamo oči
Kad trne kost
Od leta tog
I sna

Žedne su ptice suza
Mi čuvamo se plača
Kad žedna jata
Lede let
I strah

Ni kosti nema za tu žed
Mi sakrivamo sve
Kad nebo živi
Od leta tog
Samo

I prode jutro žednih ptica
Mi sakrivamo oči
Kad zemlja rose ne da
Za poj tog leta
Tu žed

— I dođe noć mrtvih riječi
Mi čutimo te pjesmo
Kad sunce glasa nema
Da bude dan
I poj

Ivan Čaković

(iz knjige „Ratu umjesto rječice“)

Pred budženje

tragom budućih uspomena. Ono je sada moja jedina dimenzija, usamljeni sivi zrak, oslobođeni akord. Samo na osnovu njega ja definisam sebe.

Klizim kraj iznenadenja koja još nemaju oblik. Možda su sve to moje difuzne projekcije. Možda su senke snova, možda otsjaji bđenja.

U anteni potiljka, osećam, s lakovom jezom, da me minuti prate, ko jata lešinara.

Tišina se, medutim, polako umnožava. Nevoljno padam u mrežu realnih koordinata.

I sve se svodi na jutro, koje me upotrebljava.

Dragoslav Andrić

izabrao. Patetika smrti napušta humke, vence, užvitlane dimovе, sveže natočene vase sa cvećem, sve trošne rezvizite. Na kraju krajeva, ona uopšte i ne postoji.

Nekada, gonjen metafizičkim mislima, otišao bih na star deo groblja, na grobove onih zaboravljenih, obrasle travom, na kojima nema venaca ni sveća. Oni bi bili moji. Apstraktna i velika Smrt tu je najbolje dozala do reči u meni. Ali Smrt je pre svega smrt bića, nestansak živih ljudi. Vinarskih trgovaca. Mora se početi odlati. Smrt kamenorezaca, junaka, domaćica, kompozitora, onoga za koga je Lela u crnini.

Ponovo čitam imena, sada i zanimanja, godine. Jedno za drugim, što više. Koliko znam takvih ljudi? Sličnosti, samo negativno postavljene. Po jedan akcenat poznavanja svugde. Još i još. Zatim, zatečen u tom poslu na raskršću staza između samih grobova, dodirujući jednom rukom nečiju suvi venac, obuhvativši jednim pogledom ceo taj prostrani pejzaž nad kojim se kosi sunce i sa dveju strana dopire zvuk zvana, utišavajući perseviranje imena, osećam da se nešto priprema. I dođe od

Organizam i sredina

BEZGRANIČAN JE ZAMAH ŽIVE MATERIJE

Kad god se okrenemo, — svugde je život. Prostrana i duboka morska, jezera i barice, nadzemne i podzemne reke, sunčana polja, mračne pećine i vazdušna prostora vriju od života. I tropski i polarni krajevi, i predeli između njih, — sve je to naseljeno, gušće ili rede, živim bićima, onim vidljivim i onim nevidljivim.

A šta je to u živoj materiji da se ona svugde snalazi? I u mračnim dubinama okeana i u podzemnim vodama, bez sunčeve svetlosti i bez očiju? Bez sumnje, njeni urođeni promenljivost, njeni dinamički. Samo toliko možemo kazati. A statistika i šema, tudi su životu. I onaj koji misli da se život živog bića strogo ponavlja u „nepromenljivim“ spoljašnjim uslovima, naivno se varira. Može jedino osjetiti pravac promene, puls žive materije; i ne traži da isti uzroci izazivaju iste posledice. To bi bilo iluzorno, jer živo biće nije isto iz dana u dan, iz sata u sat, iz minute u minut. Sastav svake naše ćelije neprekidno se menja; materija u nju ulazi, menja se, odlazi. I ćelije mnogih tkiva dosta brzo odlaze, a njihova mesta zauzimaju nove...

Zato su svi pokušaji da se životne manifestacije izraze matematičkim formulama i ukalupu u nesakomljive fizičke zakone propadali još pre smrti njihovih tvoraca. Francuski fiziolog Lefevre to najbolje ilustruje. Nikako nije mogao da zadrži svoje čitaoce i pred mnogih tačnih konstatacija, kao ni Amerikanac Benedikt pored svog obilatog rada. A da i ne pomislimo one mnodobrojne naučne rasprave u biologiji čije su radnje njihovi autori opravdavali statističkim metodama.

Zamah žive materije je bezgraničan. Zato je logička analiza ne može obuhvatiti: bilo je potrebno radanje eksperimenta. Treba probati! Jer ono šarenilo oblike biljnih i životinjskih ona moć nasejavanja morske površine i dubokog dna, onaj prkos što ga svakog časa pruža živa materija vreloj, pustinji i surovoj polarnoj zimi, nije se mogao objasniti ni vrlo tačnim, strpljivim brojanjem i crtanjem odlika, već je trebao posegnuti u sam život, pa čak, za nuždu, i drobiti ga na njegove elemente, da bi se koliko-toliko sagledalo u njega.

Ekskurzije u svim pravcima, u dubinu, visinu i širinu, moguće je praviti, pa čak i one u Zemljinom satelitu, kojima se duboko klanjamo. Ali se one moraju vršiti često sa delom, tj. sa onim što je čovek izumio, da bi se održao u nekim oblastima prirode, izigravajući trenutno zakon prirodнog odrabiranja. Međutim, život se prebijao po Zemlji po tom zakonu: ono živo biće koje je uspelo da se prilagodi novim uslovima, održalo se. Život sam nije prestao, već je nastavio svoj hod i po vrelom pesku i po ledenu brežuljima, i po slanom moru i „slatkoj“ vodi. On će svoj hod verovatno nastaviti i po udaljenim planetama.

Ali prilagodavanje adaptacije nije ekskurzija, izlet. Prilagodavanje na neku novu sredinu preće se sastotati u tome da se u novim uslovima održi sposobnost, donekle promenljiva, razume se, za produženje života sa svim njegovim fiziološkim manifestacijama. Očuvati sposobnost za hvatanje hrane, i za varenje, i za kretanje, za pareni i za razmnožavanje, i za sve ono drugo, potrebno da se harmonizuje život u novoj naseobini, nije drugo do prilagoditi se novoj sredini. Zato se bedan život prezimera u zimskom snu, koji mesecima traje, ne može tretirati kao neki vid adaptacije, kada što se isto tako ne može nazvati adaptacijom ni zimsku ukočenost „hladnokrvnih“ životinja. Jer što je prezimera zimi ostalo od života? Mali delić disanja i krvotoka, pored onog nevidljivog. Od apetita — ni traga, od ljudljavnih manifestacija — ni jedne, od sposobnosti da umakne neprijatelju — ništa. Tu se i kod jednih i kod drugih život na hladnoći pritaja.

Međutim, onaj polarni medved, ili onaj polarni pas, ili neka polarna ptica, prkose, verovatno ne iz zadovoljstva, ali prkose spuštanju žive u minus 50 stepeni, i još niže. A naš vrabac kad zagradi zimu od minus 20°, zavlači se u staje i druga skrovita mesta, dok pas, pa i onaj seoski, čiči i traži da ga puste u kuću. A onaj eskiški, pas Sevara, mirno spaava na pojlu na minus 50°. Ni malo se ne ohladi. Temperatura je u njegovom telu 38°C, kao i u putnicu pored nekih, nekih, nekih,

našao je Amerikanac Irving ništa manje nego 30°, skoro kao i kod našega na umerenoj temperaturi. I tu u polarnim predelima, na razdaljini od nekoliko satimetara, dva plesa molekula; jedan u živoj materiji po taktu od plus 30, a drugi u snegu po taktu od minus 50 stepeni! Onamo, pak, u Verhajansku, gde se živa spušta još na niže, na minus 70° i niže, razlika u topotu pseće krv i leda pored njega iznosi, ništa manje nego 110 Celsijusa!

I život sisara i ptice prilagodio se klimatskim razlikama. Sačuvao je unutrašnji tempo zivanja, izražen u visini telesne temperature, ali se izmenio u drugome. Debeli potkožni masni sloj

Stefan DELINEO

štiti tamo njegovo toplo jezgro, kao i gusta i dugačka dlaka. Nervi u blizini kože, nervi donjih delova nogu, stekli su sposobnost da nesmanjenom brzinom sprovođe nadražaje i onda kad im temperature padne na plus 7 stepeni, t.j. kada je za nekih tridesetak stepeni niža od onih u sredini teila. Je li to zbog toga polarni je len smanjio brzinu bežanja? Ne. Pokušajte, pak, našem jelenu tako da ohladite nerve i krv u nogama, pa čete, bez sumnje, doživeti strašan prizor kako majke vuču gnezda sa svojim mladima na hladnije mesto.

Tu će se na hladnoći po koji novorođeni ohladiti na 20°, kada majka nije na gnezdu, ali mu to neće biti na štetu. Kasnije, kad su mlađi stekli sposobnost da se bore protiv hladnoće, kad su dobrim delom izgradili svoju unutrašnju sredinu, napustili su gnezdo i otišli na oko 30°. Sada ta visoka temperatura u našim krajevima ne smeta njihovom razvitku.

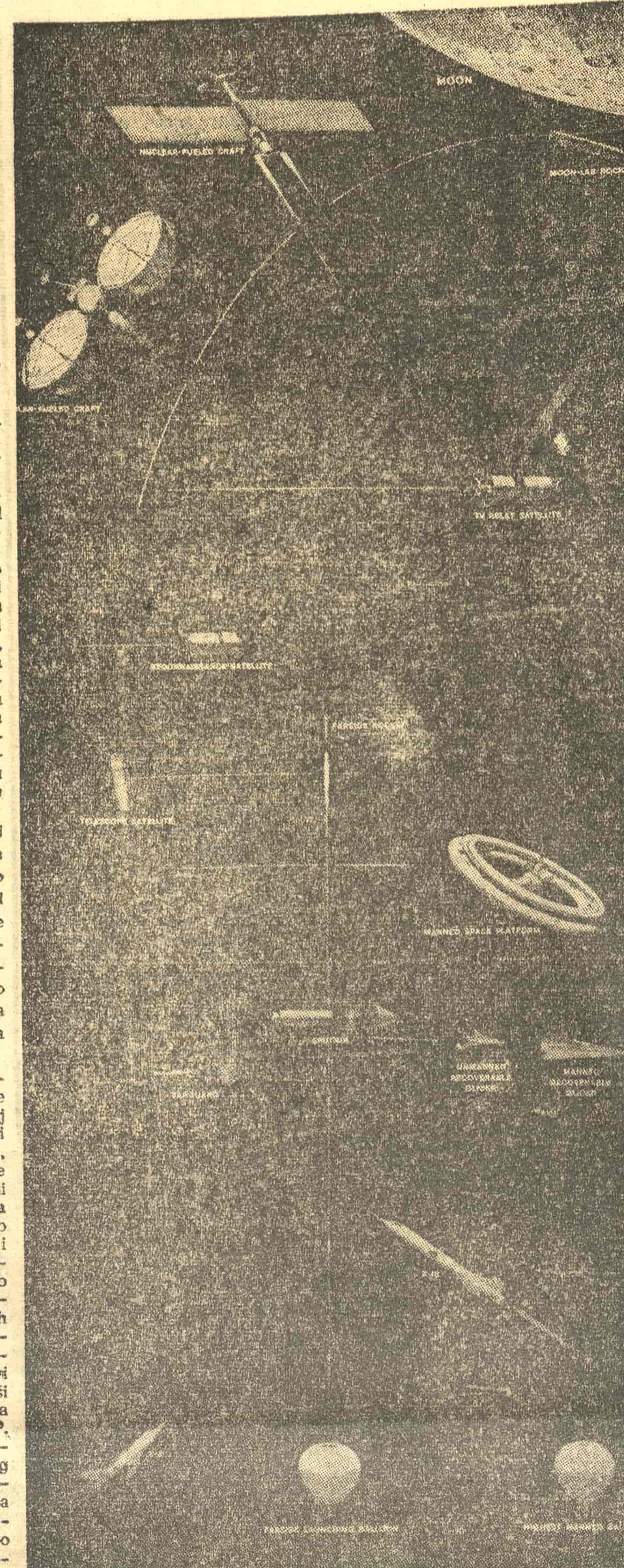
Zivotinje su svugde prilagođene sredini u kojoj žive. A kako se sredina menja, menjaju se u njoj i živa bića, ili je napuštaju ili gine. Jedna se menjaju manje, druga više. Sisari i ptice traže velike promene u mnogo čemu, ali ne u jednom: njihova telesna temperatura je svakda ista, bilo oko poja, bilo u tropima. A oni niži oblici, žabe, ribe, insekti, puzevi, crvi, itd., u adaptaciji vrlo lako menjaju visinu telesne temperature. Ali ipak neki od njih isti trošak plaćaju za razliku brzine kretanja svojih molekula. Tako školjka sa Grenlanda, gde živi na temperaturi od oko 2°, troši isto onoliko kiseonika kao ona druga iz Danske, koja živi na 10°. Tu sposobnost pokazuju i naši dalmatinski gušteri sa pustog otocića Brusnika, kao i naš vinoigradarski puž. Na čemu počiva ta sposobnost da se kroz više i niže temperature u toku godine prolazi na kraju krajeva sa istim troškovima života, kad kratkotrajne ekskurzije iz jedne u drugu topotnu sredinu pretstavljaju ili neko se promene kod nas krajeg trajanja, to se ovde prilagođavaju manje vrši anatomskim već pretežno fiziološkim promenama. Jer ni zimski perje, ni zimska dlaka ne utiču na fiziološke procese u onoj meri da bi naš pas, naprimjer, zimi manje hrane trošio na nula stepeni nego leti i pored toga što se potkožna zimska mast razlikuje od one letnje. Naprotiv, naš pas, kao i drugi naši sisari i ptice, pa i čovek, reguliše zimu na svim spoljašnjim temperaturama na kojima može živeti sa većom proizvodnjom toploti i većim gubitkom nego leti. Nula stepeni je uvek nula, ali živa materija nije uvek ista, pa ni onda kad nosi određeno ime iz knjige rođenih, niti kad nosi ime što su joj ca deca iz miloša dala.

Do pre tridesetak godina, dok je fiziologijom provjevalo mehaničkičko gledanje na zivanju u živoj materiji, prilagodavanje živih bića novim topotnim uslovima objašnjavano je šematski: „hladnokrvne“ životinje žive u hladnim predelima sa smanjenim intenzitetom fizioloških procesa, a topotokrvene se zaštituju svojim telesnim pokrivačem. Rezultati su upostavljeni. Mnogi nisu mogli slediti život izvan židova svoje laboratorije.

Međutim, onde uđe se život prilagodio na hladnoću, on nije izgubio ništa od svoje vitalnosti. Ribacići i druge životinje hladnih mora vrlo su pokretljive i raznoredjavaju se na temperaturi od oko 2°, dok njihovi srodnici u našim krajevima cube tu vitalnost na spomenutoj hladnoći.

Sisari i ptice, za vreme zime, izdržavaju hladnoću od minus 20° i još nižu, dok u toku vrućeg leta zebu već na temperaturi od oko 20°, akо joj se nadele izlože. I mnoge letne životinje nisu u stanju da se odstupi uticaju te uverene hladnoće, i od nje uđu. Jer u onom dužem procesu dok se životinja prilagođava hladnoću, neke hormonale žlezde pojačavaju svoj rad, proizvode veće količine hormona, a neke gomilaju vitamini C i B u svoju tkiva — čime životinja postaje otpornija prema hladnoći. Nakon to, biohemsko izgradnje organizma da može u hladnoći neštamano proizvesti pun svoj život, poznato je vrlo malo.

Hladnoća kojom se organizam može prilagoditi stimulira neke njezine odlike. Pacov koji se radi-

Na ovom preseku kroz zakrivljenost svemira (koja na slici liči na vertikalni) prikazani su rezultati prodora u prostore svemira, kao i oni koji će prema predviđanjima uskoro biti izvršeni. Balon u komе se nalazio major Simons uspeo se na visinu od 11,800 km, raketni avion X-2 u komе je leto kapetan Arp postigao je visinu od 14,800 km. Previđa se da će X-15 moći da se uspine na visinu od 62.000 km. U fazi projekta se nalazi balon Forsajd koji će na visini od 12,400 km lansirati raketu koja treba da se uputi na visinu od 2480 km. Vanguard je prvi američki satelit koji će uskoro biti izbačen, te je raketu koja će kružiti oko Zemlje na visini od oko 162 km niže od Sputnika. Njeni orbiti će biti na visini od oko 186 km (poznato je da se Sputnik kreće na visini od oko 340 km).

PUT U KOSMOS

Nasi XX vek je vek najvećih revolucija.

Pri četredeset godina narodi Rusije su prvi u istoriji čovečanstva ostvarili društveno uređenje koje se potiče iz slepoj stihije, već načinom predviđanja i osmišljavanjem zakonitosti.

Ali naše generacije su isto tako i svedoci niza najzačajnijih tehničkih preobražaja. Izrađeni su mikromotori koji omogućavaju da se brzina zvuka prevažide dvadeset pet puta. Dok su u toku svog dosadašnjeg života ljudi koristili samo energiju atomskih omotača, oni su sada prodri u atomsko jezgro i koriste njegove ogromne rezerve energije. Stvorena je, elektronika — tehnička osnova televizije i višeg stepena automatizacije — robota, na koju čovek prenosi izvesne funkcije svojstvene mišljenju. I na kraju, konstruisan je i uspešno izbačen prvi vesnički Zemljinski satelit. Učinjen je najteži i najdužljini korak u savljevanju Zemljine teže, za osvajanje vastinskog prostora.

Vesnički satelit je stvorio nove, nevidene mogućnosti. Uskoro ćemo moći da prekinemo lanac koji nas vezuje za Zemlju. Naravno, za to je potrebno učiniti još mnogo: pogradi brzinu sa kilometara u sekundu, koju ima sputnik, na 11,2 kilometra za interplanetarni brod, konstruisati i izbaciti taj brod, rešiti masu najtežih fizičkih, fizioloških i tehničkih zadataka. Zar se može sumnjati u to da će

ljudi na Mesecu" ne budu samo heroji naučno-fantastičnog romana već da čovek i stvarno stigne na Mesec?

U našem veku se tempo naučno-tehničkog progresa vrtoglavog ubrzava. Sećam se kakvo je uzbudnje u mom rodomu Pragu izazvano smrštom tramvaja koji su vukli konjki električnim tramvajima, zamena petrolijskog osvetljavanja prvo gasom a zatim elektrikom, otvaranje prvog bioskopa. Sada smo se brzo navikli na postojanje atomskih električnih centrala, na "TU-104", na interkontinentalnu balističku raketu. Proći će samo nekoliko godina i veliki vesnički satelit će poslužiti kao stanica za montažu i izbacivanje, u početku za raketu koja će obići oko Meseca i proveriti dejstvo leta na živu organizam, zatim za rakete koje će "aluminirati" u početku bez posade, a posle i sa njom, a dalje

za izbacivanje rakete na Mars. Istraživačka misija koja smelo prevaziđa sve što je već dostignuto, razraduje ideju o "fotonskoj raketeti", sposobnoj ne samo da napusti naš sunčani sistem, već i da krene ka drugim suncima — ka zvezdama, od kojih sa nama najbliže zvezde svetlost putuje 4 godine i 3 meseca.

U drevnom Rimu su govorili da se Minervina sova pojavljuje samo noću. Hegel je to verovanje protumačio u tom smislu da filozofski raketnički program uopštava slede sa velikim zakašnjenjem posle otkrića prirodnih nauka i izazivanjem revolucionarnih društvenih događaja. To je u osnovi tačno ako se govori o domaćinskoj filozofiji, mada su neće razvijati instinktivno kao gusar, već svesno, stvarajući same nove uslove života i u granicama mogućnosti unapred proračunavajući posledice svojih namera.

da predviđi kako će se razvijati događaji u budućnosti.

Šta će doneti čoveku nova naučno-tehnička era čiji smo prag tek prekoračili?

O tome kakve perspektive svim granama nauke otkriva izbacivanje vesničkih satelita mogli bi se napisati čitav tomovi. Ako su došad, govoreći rečima Engelsa, sve naše prirodne nauke bile pretežno geocentrične, proračunate samo za Zemlju, to one sada postaju kosmičke. Sa neuporedivo većom osnovanošću nego li do danas, mi sada možemo govoriti o sveopštima prirodnim zakonima, primenljivim na svaki telo, počeši od magline pa do elementarnih čestica, delija, čoveka.

Sve nauke koje su učestvovali u stvaranju vesničkog satelita biće bogato nagradene dobijanjem neizmernog mnoštva najdragocenijih podataka. Posmatranje kretanja sputnjika omogućice da se odredi gustina i toplotni uslovi gornjih slojeva atmosfere, tačnije izračunaju dimenzije Zemlje i označi raspored slojeva u Zemljini

noj kori. Aparatura će nam predati podrobnije podatke o ultravioletnom zračenju i rentgenskim zracima izazvanim dejstvom Sunca, o intenzivnosti kosmičkih zraka, o kosmičkoj prašini, meteoritima, elektromagnetskim strujama oko Zemlje, o hemijskom sastavu gornjih slojeva atmosfere i kretanjima u njima.

Astronautika će dati takođe i jak impuls razvitučkih nauka i psihologije. Veliki sateliti i interplanetarne raketne pružice mogućnost da se odredi stepen sposobnosti prilagodavanja živih organizama uslovima na Zemlji, da se obezbedi normalan život čoveka u sredini sa drugim uslovima težine, temperature, pritiska, kosmičke radijacije. Korišćenjem Sunčeve energije na sputniku, a zatim u raketama stvorile se boškoški kružni kretanje. Ostvarenjem međuplanetarnih letova okončaće se spor o naseljenosti planeta. Postojeći mogućnost da se u kosmičkim laboratorijama stvore uslovi u kojima se nekad na Zemlji vršila primarna organska razmjena materije, biće moguće da se vesnički stvari živa materija.

Nauka i tehnika će se izvanredno obogatiti rešavanjem onih konkretnih zadataka koji su izvan granica „zemaljskih“ vrednosti različitih parametara za krajnje niske i krajnje visoke pritiske, temperature, brzine, za različite vrste fizičkih polja intenzivnosti.

Nesumnjivo je da se naprimer metalurgija veoma obogatila odgovarajući na pitanja u vezi sa puštanjem sputnika. Može se navesti izvanredan primer kako kosmička istraživanja već sada počinju obratiti uticaj na potpuno zamenjku nauku i tehniku.

Pri ispitivanju konstrukcije lakih radiooptremnika malih dimenzija za projektovane satelite pronađene su elektronske lampe nazvane "kriotroni" koje su iskoristene za brze računske mašine. Na taj način su težina, veličina i cena ovih mašina smanjena mnogo puta. Osim toga, ove mašine su sposobne da umesto nekoliko hiljada postignu u to stotine hiljada aritmetskih radnji u sekundi vršiti logičke operacije milionima puta brže nego čovečki mozak.

Prodor u svemir koji je otopenio puštanjem sovjetskog vesničkog satelita, neće vršiti revolucionarni uticaj samo na nauku i tehniku. On će doprineti neposrednom povećanju materijalnih izvoza kulture. Rezerve sirovina i energije koje sadrži naša planeti, istina ogromne su, ali ipak nisu beskonačne. Osvajanje drugih kosmičkih tela daće čoveku mogućnost da sigurno planira i ostvaruje gigantske projekte preobražaja Zemljine površine — pretvaranje nestanjениh predela u nastanjene, nemanjene njene klime itd.

Prelaženje zemaljskih granica neobično će ubrzati evoluciju čovečanstva. Neverovatno će se počevati njegove tehničke mogućnosti i čovečanstvo će živjeti u kvalitativno novim uslovima života.

Sam se čovek podiže na neuporedivi viši stupanj fizičkih intelektualno i moralno. Istina, neki filozofi na Zapadu pitaju hoće li se ljudski rod dovoljno brzo naviknuti na nove uslove, ili će izumruti, kao što su u Mezozoiku izumrli dinosaurovi, najsvršenije biće te epohe. Međutim, ljudska društva se neće razvijati instinktivno kao gusar, već svesno, stvarajući same nove uslove života i u granicama mogućnosti unapred proračunavajući posledice svojih namera.

Krsto ŠPOLJAR

BJEGUNAC NA PODU TAVANA

Kroz pukotinu na tavanu ruševine u mlazu žute svjetlosti, tako tečno određene od tamne mjesecine, video je, kako ona prolazi dolje ispod njega, nešto raspremajući. Vitka kao pomisao na lov na srdača, gibalj se sobom, u lakin sandalama, obućenim na bosu nogu, gotovo nečujno.

Pukotina se otvarala uska. Davolski uska. Mogao je gledati samo jednim okom, kao neki jednooki, ležeći na tavanskom podu, punom prasine. Ona mu je ulazila u nosnice i nadraživala kožu lica, s kojeg je curio znoj. Na uširinu je osjetio njegovu gorku slanost.

Onda neko vrijeme nije bio vidio ženu. Samo krug svjetlosti kroz malog pritajenog sunca. Krug domaćinstva najdraži želji proganjnika. Čuo je kako je povukla zavjesu na prozor. On je zamišljao vrtku ruku kao istegnutu spiralu. Dva prsta na konopcu. Ženu, što gleda kroz prozor, koji se zastire. Ujutru je zavjesa lepršala na vjetru. Maestral! Bila je mornarska bluza, bila je jedro, bila je putovanje. Bila je to obična razrezana vreća za so, dobro oprana i obojena žuto-zelenom bojom.

Žena se ponovo nade u njegovom vidokrugu, kojeg sad napusti praznina tužnija od besmislene noći starog prosjaka izgubljenog na kuju.

Još je uvijek sporno, i mjesecina ne rashladi blokove kuća i kosine krovova. Ugleda je ispod sebe samo u kombinu tamne boje. „Proletstvo“ — reče on kad mu kapila zagadjenog znoja preskoči u huk brane obrva, padne u oko. Čuo je, okolo na nekoliko milimetara oko sebe, oko svog lica utisnutog na pod tavanu, kako kapiju kapi, kako plove u svojim malim putovanjima uz načićan dlikama obraz.

Ona je sad dalje raspremila postelju. To je uvijek bilo nešto najlepše. Žena, koja sprema ležaj; Bjelina svježed rublja. Kao bljesak! Dva velika jastuka, pokrivač. Onda je njena ruka, a bila mu je vidljiva samo do nadlaktice, stavlja na stolicu kraj uzglavljava knjigu u crvenom povezu. Želje je pročitati naslov, ali nije mogao. Oko se napinjalo, tražilo. Bilo je uzaludno.

Leda u ispranom kombinu tamne boje gipko se saginju. To nije bio pokret nosača, pralje. To je bio pokret kupačice na pijesku, luk srne, lasice. Sigurno je razvezivala sandale. Onda se uspravi i podigne ruke zajedno s kombinezom. Bez zavjesa, kao stari grčki bogovi, koji su vojeli bijelo, sunce i more.

Okrenuta mu je ledima. I njezin zadrrhtali toraks nije video. Mislio je, kako već dugo nije imao ženu. To je bila težina tijela, kao gromada zarušenog uglijenja u sahni zdvojnog rudara. Ona se dolje svlačila slobodno, ne znajući da je netko promatra. Čovjek je video svjetli prijelaz boje kože na mjestima, gdje ih je pokrivač kupaci kostim. Žena se vjerojatno često kupala u moru. Mislio je na nju obučenu u more. Vrat i kosu. Pijetu pod rukama. Volio je njeno lice. Sigurno. To je kazivalo oko. Rastuženo. Nešto — što je moglo biti izgubljeno.

Svidale su mu se uvijek crnokose žene, premda je takvih imao najmanje, ali njena kosa ni smeđa, ni žuta, sa crvenkastim sjajem, nije mu smetala.

U dugoj modroj spačačici činila mu se još vitkija i ljepešta, iako je bila obična ljudska žena s lijepim očima i raskošnom kosom. No sada za njega gotovo nešto nestvarno. To je bio pogled iz njegovog pakla.

Dolje u sobi je sada bila mirna kao disanje, jer je žena legla u krevet. Morao je iskretnuti glavu, ako ju je htio vidjeti. Daska tavanjskog poda žljubila mu je hrskavicu nosa.

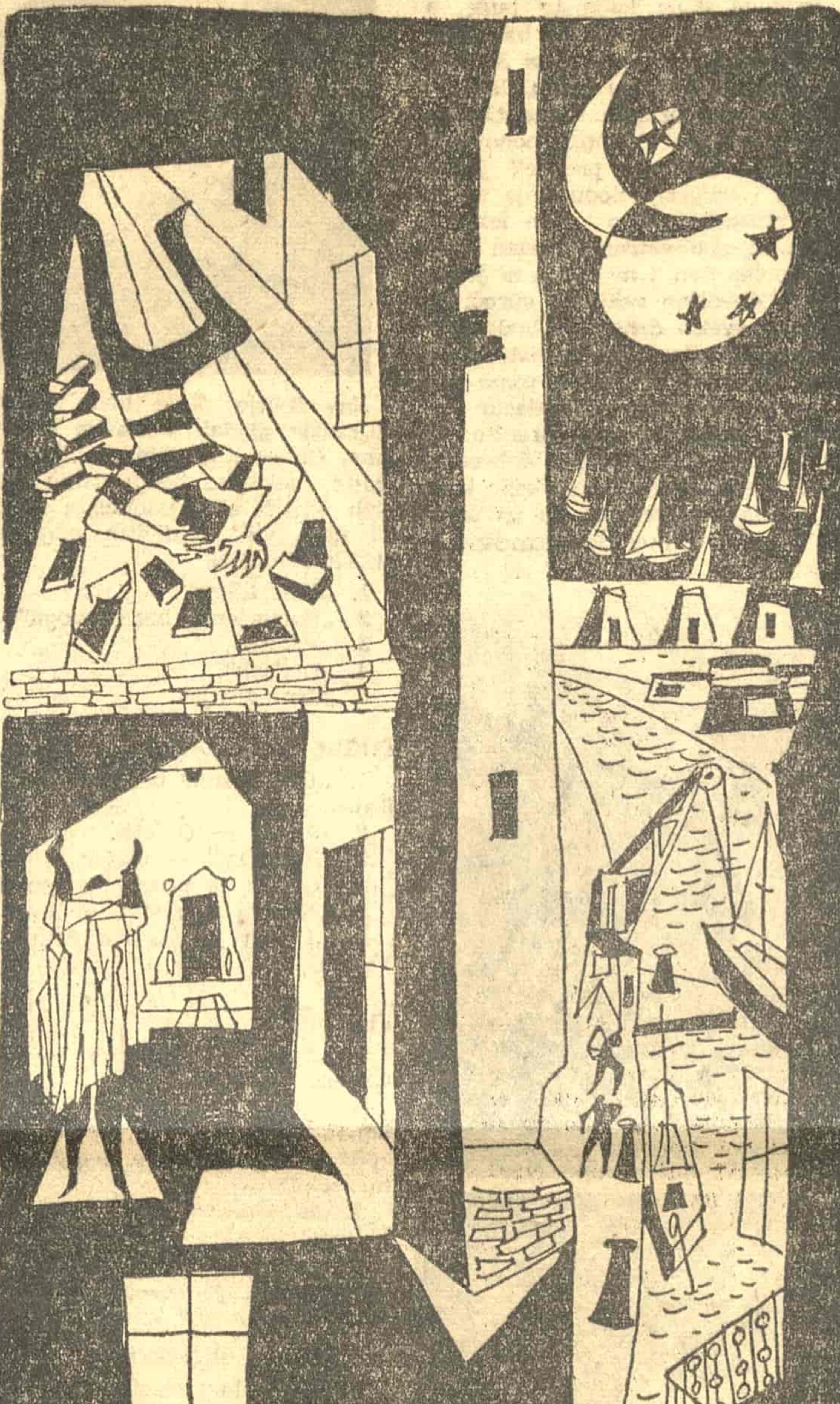
Žena je čitala, jednu je ruku stavila pod glavu. Kratki široki rukav otkrivao je tamno koviranje na svezi ruke s ramenom. Sjećao se, kako je njegova žena voljela čitati navečer i kako je uvijek stavljala ruku pod glavu, a siroki rukav spačačice, koje su kod nje uvijek bile opšiveni čipkom, isto je tako otkrivao pazuh s svjetlim plavčastim dlicicama. Nježnost njene ružičaste puti. Plave oči, koje su gledale kao dječje. Mislio je, da je ipak bilo pametno, što su se razili posve mirno. Kao prijatelj. A to nikad nisu bili! Ona, koja je bila hladna na milovanje, jer je u njoj bilo nešto od zimske mjesecine u brijima, tako ga je bezdušno varala. „Jadnik!“ — mislio je na onog studenta, kad je to saznao. „Gledao me je u oči svako veče!“ Ali nije pravio scene. Nije primjećivao. Pustio je, da žive u toj nesigurnosti, znajući da će ih to još više povezati. A on je osim toga bio opsjednut s drugim, što mu nije dozvoljavalo da živi bez goričine. To je bila krv čovjeka. Natopljenja u zemlju. Izgubljena.

Ponovo je osjećao ranu s težinom povalenog drveta. Bedro je raslo kao vrucišnom naduto tijesto, sa sakrivenim svrdlom u nekoj ludoj osovini.

Kao i svako veče, o kojem je mislio cito užaren dan pod mediteranskim potkovljem, on se vraćao. Vukao se na trbušu prema svom

ležaju. Već je više puta odlučio, da se ne približi pukotini na tavanu, ali želja da vidi čovjeka, bila je u njemu jača. To je bila želja progmatog, osamlijenog. To je bila želja putnika za oazom, mornara za kopnjom, utopljene duše za sprudom pješčane obale. Sudarao se s razdrobljenim ciglama, hrapavim kao osušena zemlja u škrapama, razdrobljenim crijevopima i strepivo od njihovog pucketanja, kad su se tomili pod njegovim tijelom. Puzanje je bilo vrlo naporno to više, što je vukao sa sobom ukočenu nogu. Bio je sav mokar od znoja i po cijelom tijelu osjećao je svrbež, koji se nije dao odagnati kao ni misli, prokleti loviči krupne divljači.

Za po sata prešao je ta tri metra. Tu je bio njegovo sigurno skroviste. Sad iznad njega nije bilo nikoga. Kroz otvor na zidu mogao je kontrolirati cijelu ulicu i vidjeti u sve stanove u kući nasuprot. To je bilo kao u nekom filmu: „Pazi, snima se!“ A i crijevovi su se žarili mnogo više iznad njega. No najvažnije je bilo za njega, što je odavde mogao vidjeti luku. Tamo nadeso pogled je konstatirao potpuno razorenje. Ogorčni komadi kamena ležali su ispreturni po obali ili su izronjavali iz vode. Za vrijeme plime more je žestoko udaralo

Ilustracija Slavoljuba Bogojevića

SVEĆANOST SLOBODE

Nastavak sa 1 strane
narođa, pokazujući im po kakvu su je cenu platili njihovi očevi.

Niko ga nije otvorio. Niko nije dotakao njegove đirke.

Ali sam ja čuo, iz tog zatvorenog klavira u uglu sa vrlo malo svjetlosti, i de Falju, i Sopena, i Beethoven — i besmrtni zanos Ruže de l'Ila. Iz tog klavira su, nečuđno, brušili i rasli, preplićući se sa našim pesmama, svi tonovi velikog života naroda — škripala su vesaša širom naše zemlje, ječali su, do skruga zuba, svi naši porazi, odvazniji su svi glasovi gnevne gorčine i radosnih zanosa naših budućih slobodnih umetnika i graditelja i grmeće sve pobedne bitke nepokornog čovjeka sa Varadarom, sa Save, sa Moračom, sa Moravom, sa našeg ponosnog mora.

Sloboda narodu.

Tako je zapisao nepoznati, bezimeni, u prašini, u eksplozijama razbijenom Čajniču 1943. I mrtvi svih naših revolucionarnih borbi ustaju na današnji dan, i rame uz rame sa živim graditeljima socijalizma, ponavljaju te dve velike reči naše Revolucije.

Ljubav prema slobodi je stvaračka snaga koja oslobođa čoveka ograničenosti vremena i prostora, uslovnosti i okolnosti, tako da on može da nađe svoje jaču u odnosu na te kategorije. Slobodno, izražavanje ljudskog duha u okvirima istine i lepote drugi je izraz za umetnost i literaturu. Literatura je proces samooslobodenja u odnosu na ljudsko društvo, oslobođavanja od konservatorskog, deformišućeg pritiska vremena, grupa ili lokalnih interesa. Jedini kriterijum stvaraca je istina, jedini cilj pravilnost i jedini ideal — napredak čovečanstva. Pisac ne sme da zavisi od grupi, od pojedinaca. A istina i pravilnost su kroz dela oravih umetničkih prevođenja, pod našim temeljnim prevođenjem, pod našim temeljnim dvovodima — dan u dan, u našem načinu, uspravljenog, socijalnim pokretima i revolucionarima.

ma. Pesnik i pisac uvek su bili vesnici tih događaja.

Nije malo broj onih koji smatraju da jedini cilj pesnika treba da bude služenje apstraktnoj Lepotici. Ali, još uvek, oni u čovečanstvu čine manjinu. Književnost, više nego ikoji drugi oblik umetničkog stvaralaštva, odražava se konkretnim životom i odražava konkretni život.

Bilo bi interesantno i od značaja utvrditi koliko presudan uticaj je, da upotrebiti odnosno izraz, socijalna literatura izvršila na rast i transformaciju naše kulturozavodne modernističke literaturе u mnogim njenim vidovima i realizacijama između dva rata. Međutim, neosporno je da književnost daje vrednost i snagu i stinjnosti samu vlastitu svest stvaraca i njegovog vlastitog osećanja stvarnosti.

Jednom mi je, na Gangesu, jedan od indijskih prijatelja govorio:

— Vidite, jedna od najatraktivnijih pojava u društvu jeste deformacija, unaprjeđivanje ljudi. Kad malii birokrat iztraste, od njega postaje plaćeni funkcijer. I tako da i najizrazitija individualnost podleže odgovarajućem pritisku okolnosti. Tu nije samo u pitanju novac, prihod. On se navikava na svoj položaj, a vi znate da navikaš strahovitu moć. Imate izvesne sigurnosti u rutini, i nije je tako lako naustiti. Zatim, tu je i Vlči prenest, koji takođe nije beznačajna stvar. A tu je i uverenje da je društveno koristan. Partistički funkcijer, na primer, vično je zainteresovan za postojanje stanje stvari, i kad nastupe politički nepravog uspeo da se uzvije do jednog trijuma samotnosti, do pobjede jednog siromaštva koje je, kroz umetnost, načinilo kvalitativni skok u konvencionalna pitanja i na taj način, po njegovom mišljenju, u-

znamiruje „redovan“ tok partskog života. To su ljudi zaslepljeni vertikalnom strukturu — ne vide principe. Čini mi se da bi, na primer, mnoge socijaliste trebalo, pa neki način, izvinite, reč nije moja, osocijalizovati.

Ganges se gubio pred nama u pesku. Nad rekom se širila izmagiča. Neki ogromni plehančići prelazili su preko rukavca. Odnekud mi je sve kličlo na Vejdinu i ja sam mislio — na katedralu u Sartru i, pomalo ostanjan, i ne želeći da negiram originalnost ideja moja prijatelja koji je govorio sa strašću, samo sam ponavljao:

— Da... da...

Pisac je savest društva i ono što on može lično trenutno da dobiti žrtvujte svoju savest ustvariti je i njegov gubitak u gubitak kulture čovečanstva, gubitak društva.

I zato naš pisac na današnji dan, zajedno sa svim našim narodom, slavi veliki događaj 29. novembra 1945.

Zadostoranstvo ljudi i naroda. Za slobodan razvitak svih stvaraljkih snaga čovjeka i naroda — do potpunog materijalnog blagostanja i svestranog kulturnog procvata.

Čedomir Minderović

o njih; kao dva neprijatelja — kamen se branio, i šve je bilo oklopljeno od pjene, uzvitane od bijesa, rastopljene gordinom.

Taj dio luke pun je iskrivljenih, starih tračnica, razbijenih i poškodovanih lokomotiva i mnoga kosta vagona, izlomljenih osovina, dotrajalih teških kotača.

Tu su još bile i stare petrolejske cisterne, truli ostaci baraka, nekoliko nagorjelih greda, a tu i tamno između betonskih stupova bivše garaže sjele bi se istrgane čelične opruge kamiona, poniklovanje kvake taksija i limuzina. Tik do mora, između kamena i pijeska, ležali su starci istriči brodovi, barke i leuti, stršili su polomljeni jarboli s preostalim iskidanim žicama brodskih antena.

Tamo još više desno, gdje je grad završavao s plažama i mališnicima bijelo se mali gat sa sportskim jedrilicama, na pijesku mali drile su se svježe obojene sandoline, mali sportski čamci i vitički trupovi jela s visokim jarbollima i smotrenim jedrom na palubi. Ali to njega nije zanimalo, premda je nekad vrlo želio takav mali jedrenjak s posadom od dva čovjeka i blistavim slovima na krmi.

Ravn preko dvorišta susjedne kuće je otvor velike luke, od koje je očekivao spas. Mislio je na velike crne brodove, kojima je crveni gazomjer duboko uranjan u sivkastu vodu punu ulja i otpadaka. Cijato je u ranim jutrima, kad je sunce budilo kroz otvore na krovu, njihova imena na krmama sa stranim prekomorskim firmama. Gledao male figure izderanih mornara, koji su ne rijetko ličili na razbijalce. „Sigurno se velike hulje“, mislio je, ali je vjeroval, da bi s njima mogao nešto učiniti.

U jutru su brodovi, pod blagim suncem i vjetrom, koji nije mreščilo more, izgledali kao igračke postavljene na velik, bosve blag d'an. A onda su zatrubile sirene. Tamni krakovi brodskih dizalica počeli su se kretati. Padala je crna razbijena pršina ugljena. Žutje se ločile ispuštenog ulja. Svjetluci su se tijekom razbijenih mornara, koji su ne rijetko ličili na razbijalce. „Sigurno se velike hulje“, mislio je, ali je vjeroval, da bi s njima mogao nešto učiniti.

A more je večeras bilo srebro. Rastaljeno srebro. Tamo iz kuća uzdignut mjesec, ali one su se dizale visoko u svojim tamnim sjene, namanjani b'okova i tako su se približavale jedna drugoj, da mjesecu svjetlost jedva dopiraše do prozora drugog kata.

Mjesec je bio na trgu. Na ploči „Adrie bar“. Pjev harmonike, trube savsini malog jazz-a. Pokreti britinskih plesača. U ulici mračne Mrak stare razrušene ulice. Svetla dvojna svjetiljaka. Osamlijenih. Jedna na početku, druga na kraju, gdje se ulica završava ruševina.

Svih mirno! On je žvakao komad kože od slaminje, gledajući kroz prozor rasuklog crijeva u nebu. Sjećao se dobro noćnog neba. Nekad najbolji, dok je astronomije!

Koža se odupirala, zubi su upadači u nju kao u neku gumu. Ali glad je nadvladavao. Nakon dva sata žvakana koža ispušta masten sok, koji je pomiješan sa slinom curio niz ždrjela. Žvakao je tako dva sata, jer se glad nije stišavala. Vilice zaboljele i zglobovi postavali tvrdi suhi. On prstima izvadi sluzavu kožu i postavi je do sebe na komad crijeva.

Bilo je prevrćuće, da bi mogao zaspati, a i rana na bedru ga je boljila. Usprkos svega on je mislio da usne. I to je mogao zaspasti sa željom da usne. Kao putnik. Latalica. Čovjek sa željom da usne u mekotu kreveta zavijenog lica u neku gustu dugu kosu. Misao i želje isprepletaju se s potrebom za cigaretom. „Jedan dim“, reče on u sebi. Jedan dim ispušten potpuno iz dubine. I već je zamišljao onaj siv trag snažan i uspravan u nizu zpusnutih pravaca, koji nedire iz dubine ždrjela. Mnogo je mislio o tom prvom dimu cigarete.

Kasnije je netko prolazio ulicom. Ležao je na ledima i bio je odviše umoran, da se preokrene i pogleda dolje. Ali to je moglo zaviti maštu. Vježbalo se iz dana dan prepoznavaju koraka malog broja stanice ulice. Korek je bio poznat. Umoran. Težak. Korak krakovi, koji se njihao tijelom. Korak kratkih nogu ispod snažnog trupa. Nije bilo potrebno provjeravati. To je bio sigurno muž prije žene, što stanuje nasuprot. On je ujutru dolazio kasno, a u jutro odlazio rano. Rijetko ga je vido kod kuće popodne. Činilo mu se tad vrlo nešpantan u svojoj radničkoj majici, položenih ruku-lopata na koljena zakrpljenih hlača. Izglede, po broju djece, da se snalazio kod kuće samo u krevetu.

Kasnije je netko prolazio ulicom. Ležao je na ledima i bio je odviše umoran, da se preokrene i pogleda dolje. Ali to je moglo zaviti maštu. Vježbalo se iz dana dan prepoznavaju koraka malog broja stanice ulice. Korek je bio poznat. Umoran. Težak. Korak krakovi, koji se njihao tijelom. Korak kratkih nogu ispod snažnog trupa. Nije bilo potrebno provjeravati. To je bio sigurno muž prije žene, što stanuje nasuprot. Žena je zavijena u desno samo malen izrez. More! To je bilo više nego boja, nego obična stvarnost kameina i zraka. Ponekad su i taj otvor zastirale mokre plahle i isprano rublje

